

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0182

LOG Titel: Caput Quadragesimum Quartum. Ophioglossum laciniatum. Sajor manis. - Vier en Veertigste Hoofdstuk. De ingesneede Slange-tong

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT QUADRAGESIMUM QUARTUM.

VIER EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

*Ophioglossum laciniatum. Sajor manis.**De ingesneede Slange-tong.*

AIterum *Ophioglossum* peregrinam penitus habet formam, ac præterea aliquid commune gerit cum *Filice Osmunda*. Caules quoque emittit simplices, rotundos, herbaceos, sed ad unam partem striatos & nudos, superius verrucis quibusdam obfesos, pedem circiter, vel ulnam altos, inæqualis crassitie, inferne enim caulis tenuior est quam in medio. Superius sese dividit in tres ramos, transversaliter expansos, non directe in triangulo positos, sed ad unam partem dehiscit, illorum quivis sese dividit in binas, tres, & quatuor longas lacinias seu folia, ita ut totum folium in duodecim lacinias sit distinctum, quarum quævis sex & octo pollices longa est, ac unum lata, harum vero laciniarum una alterave ad latera non distincta est, quæ etiam longiores sunt reliquis.

Medius ramus sese dividit in binas tresve minores lacinias, quæ super eminent, & inferius ad oras minores quasdam incisiones seu auriculas gerunt, quævis porro lacinia firmum gerit nervum medium, ab utraque protuberantem parte, atque ex eo innumeræ excurrunt venulæ transversales, quæ sese ad oras in arcus claudunt, uti in *Filice Osmunda*. Foliorum oræ subtiliter dentatæ sunt, & in vetustis foliis quodammodo spinulosæ, ac si spinulis obfessæ essent, si nempe retrorsum fricentur, folium porro ipsum est glabrum, ac læte virens, saporis fatui ac dulcis, fere instar *Calappi medullæ*, qualis & primarius caulis est.

Ex centro horum foliorum rectus porro excrefcit caulis, septem & octo pollices altus, similem sustinens spicam, qualem præcedens *Ophioglossum*, sed quæ multo major & crassior est, digitum longa, minimum digitum crassa, plerumque simplex, aliquando prope apicem bifida, primo viridis, dein muscosos proferens flosculos, qui spicam rugosam & rubram efficiunt. Hos insequuntur multa granula, intus concava, ac sine notabili semine, quum tota marcescit spica, ac brevi post etiam ipsum folium, quod, uti dictum est, laciniis suis undique circa caulem semicirculum format.

Mox alter junior progerminat caulis prope vetustum, qui similes profert lacinias & spicam, ita ut nunquam bini simul, ejusdemque ætatis conjuncti sint. In caulium inferiore parte raræ obcurrunt breves fibrillæ, quæ, si extrahatur caulis, pro vera haberentur radice, quod falsum est, & decipit homines, sed vera radix profundius in terra locatur, transversaliter prorepens, uti in *Polypodio*, ultra pennam crassa, coloris externe terrestris, vel quale solum est, in quo crescit, in nigro enim solo nigricat, multis crassis fibrillis obducta, quæ perpendiculariter terram petunt, cunctæ fragiles admodum, præsertim si ficæ, saporis dulcis.

In primaria radice nodi etiam & tubera adparent, uti in radicibus *Polypodii* & *Sigilli Salomonis*, e quibus antea caules progerminarunt, hæc enim herba aliquando supra terram omnino perit, primaria radice in terra vegeta & abscondita, quæ post pluviosos menses ab utraque parte novos emittit caules, & per novos stolones sese propagat.

Sæpius hanc effodi plantam, sed primariam invenire haud potui radicem, exceptis istis dictis raris fibrillis, quum incolæ mihi persuadere volebant, ut, si quis veram cuperet invenire radicem, omnino taciturnum esse oporteret, quas nugas tamen esse alio tempore melius comperi, quum profundius eam effoderem, & tot invenirem radices, quot cuperem.

Primaria hæc radix ad latera quasdam emittit ramificationes instar *Polypodii*, & hæc hic & illic novos quosdam caules, qui superne sæpe incurvati sunt instar hami, e quibus postea folium excrefcit.

Radix transversaliter dissecta auris formam vel semilunæ præ se fert, si vero primarius dissecetur caulis, ubi crassissimus est, flavescencia in eo conspicuntur punctula, in circulo posita, atque in medio lineæ frustum, sed extra centrum positum.

Tou. VI.

Plu-

Het tweede *Ophioglossum* is van een gants vreemd fatsoen, en heeft daar en boven iets gemeen met de *Filix Osmunda*; het schieft ook met enkele, ronde, kruidagtige, dog aan de eene zyde gestreepte, en kale steelen op, boven met eenige wratjes bezet, omtrent een voet of elle hoog, van ongelijke dikte, want beneden is by dunder dan in de midden. Boven verdeelt by zig in drie takken, regt dwers uitgebreid, staande niet regt in een drieangel, maar aan de eene zyde geopent, ieder derzelve verdeelt zig in twee, drie en vier lange snibbelen of bladeren, zoo dat het geheele blad in twaalf snibbelen verdeelt is, ieder ses en agt duimen lang, en een breed, dog van deze snibbelen staat een of twee ter zyden ongedeelt, die ook de langste zyn.

De middelste tak verdeelt zig in twee of drie andere mindere snibbelen, die wat over malkander slaan, en agter aan de kanten nog eenige mindere keepen of ooren hebben. Voorts heeft ieder snibbel een styve middelzenuwe, ter weersyden uitbuilende, van daar ontelbare kleine adertjes over dwers loopende, die zig langs de kanten met boogen sluiten, gelyk aan de voornoemde *Filix*. De kanten zyn subtiel getant, en aan de oude bladeren wat stekelig, als of het doorniges waren, als men ze agterwaarts strykt, voorts is het blad glad, en blyde-groen, van smaak laf-zoet, als *Calappus-pit*, gelyk mede den hoofdsteel.

Uit het midden dezer bladeren schieft nog een regte steel op, seven en agt duimen hoog, dragende diergelyke aire, gelyk het voorgaande *Ophioglossum*, dog veel grooter, en dikker, een vinger lang, een pink dik, meest enkel, zomtyds by de spitze in tweeën geklooven, eerst groen, daar na brengt by eenige mosagtige bloempjes voort, die de airen geheel ruig en rood maken. Daar op volgen veele kleine korrels, van binnen meest hol, en zonder kennelyk zaad, waar op de geheele aire verstenst, en kort daar na het blad ook, 't welk, als gezegt, met zyne lappen rondom den steel wat meer dan een halve kring maakt.

Straks komt een jonge steel voort dicht by den ouden, die diergelyke snibbelen en aire voortbrengt, zoo dat men nooit twee te gelyk en van eenen ouderdom by malkander ziet. Aan 't onderste van de steelen vindt men weinige korte vazelingen, die men in 't uittrekken voor de regte wortel zoude aanzien, daar aan men bedroogen werd, want de zelve leid wat dieper in de aarde over dwers kruipende gelyk een *Polypodium*, ruim een schafst dik, van buiten aardverwig, of na de grond, daar ze staan, want in zwarte grond is zy zwartagtig, met veele dikke vasingen behangen, die regt in de aarde gaan, allegaer zeer breeksaam, inzonderheid als zy droog zyn, en zoet van smaak.

Aan deze hoofdwortel ziet men ook knobbelen, en leden gelyk aan de wortelen van *Polypodium*, en *Sigillum Salomonis*, daar te vooren steelen gestaan hebben, want dit kruid vergaat zomtyds boven de aarde geheel en al, blyvende de hoofdwortel in de aarde verborgen, die dan na de regen Moesson te wederzyden nieuwe steelen uitschieft, en haer zelfs met nieuwe afzetzels voort zet, waar op de oude vergaat.

Ik heb dikwils dit kruid uitgetrokken, en deze hoofdwortel niet vinden konden, behalven de voornoemde weinige vasingen, wanneer de Inlanders my wys maakten, dat indien men de regte wortel wilde vinden, moest men in 't uitgraven stok stil swygen, welke beuzelingen ik daar na wel anders bevonden hebbe, slegts een weinig dieper gravende, en zoo veele wortels vindende, als ik begeerde.

De hoofdwortel schieft ter zyden eenige takken uit, gelyk het *Polypodium*, en dezelve hier en daar nieuwe steelen, dewelke aan 't bovenste einde dikwils gekromt zyn, gelyk een winkelbaak, waar uit namaals het blad word.

De wortel dwers doorgesneeden vertoont de gedaante van een oor of halve maantje, maar als men den hoofstengel doorsnyt, daar by op 't diksten is, zoo ziet men geelagtige puntjes in een cirkel staan, en in het midden een stuk van een linie, dog buiten 't centrum.

In

Pluvioſis menſibus hæc plerumque perit herba, ſed Novembri teneri magna copioſa excreſcunt furculi. Hanc herbam in initio pro *Filice* habui, præfertim quum ejus ſapor ex dulci eſſet *Filicinus*, ſed quum ejus ſpicæ dein prodirent, neceſſario concludere debui, magnam *Opbiogloſſi* eſſe ſpeciem, quæ *Osmunda* ſeu *Filici aquaticæ* etiam adfinis eſt.

Nomen. Latine *Opbiogloſſum laciniatum*; Malaice *Ribu ribu*; Amboinenſibus & Malaienſibus notum eſt nomine *Sajor manis*, ſeu *oleris dulcis*; Amboinenſibus proprie dicitur *Utta niwel*, ſeu Malaice *Sajor calappa* itidem a dulci ſapore. Quidam erronee illud vocant *Taccam minorem*, putantes *Taccæ* eſſe ſpeciem, revera enim minor *Taccæ* ſpecies eſt, cujus folia cum hac herba optime conveniunt, ſed oportebat hoc nomen deleri, quum multi eo falluntur, fumentes vulgarem *Taccam minorem*, quæ herba eſt fervens atque acris, pro hoc *Opbiogloſſo*, quod dulce ac fatuum eſt.

Locus. In declivibus creſcit locis circa oras levis ſilvæ, vel ſub aliis levibus fruticulis, ubi ſolum eſt humidum & argilloſum, ut & circa ficcas oras ſilvæ *Sagus*, ſed raro obcurrit, atque ubi creſcit, ſemper combinatum eſt. *Javæ* multo altior & luxurioſior eſt hæc planta, binos treſve pedes alta, ejuſque caulis digitum craſſus, ibique in planis provenit campis, ubi *Carex* eſt vaga. In hortis transplantata major quoque excreſcit, foliaque circulum formant quindecim laciniarum, quæ inferius adpendices etiam quædam gerunt, ac quodammodo ſupra ſefe invicem locatæ ſunt. Quam primum vetuſtus perit caulis, ſemper novi in ejus locum ſuccedunt, atque elegans planta eſt, quæ digna eſt in hortis locari.

Uſus. Eſt herba ſuccoſa & refrigerans, alvum laxans. Molles caules cum teneris foliis ac ſpicis mox erumpentibus abſcinduntur, & ad olus adhibentur, æque ac præcedens *Ophiogloſſum*, ſed leniter hæc ſimul coquenda ſunt, ne in mucum deliqueſcant. Teneri caules in aqua calida parum cocti præparari poſſunt, & edi inſtar *Asparagorum*. In re medica cum *Ubio polypoide* tanquam ſpecificum habetur remedium in morbo quodam abdominis & inteſtinorum, qui Malaienſibus dicitur *Sackit gorito*, quem puto eſſe *Polypum inteſtinorum*.

Ad hunc ſumunt radicem hujus plantæ cum radicibus *Ubi polypoidis nigri*, quas ſimul aquæ incoquunt & bibunt, ficcas quoque edunt radices cum *Siri Pinanga*, quæ haud ingrata ſunt, & quas maſtican inſtar paſtillorum, unde *Polypus* evaneſcit.

Quum vero per iſtud nomen quoque intelligunt molam uteri in feminis, inquirendum eſt, an ad utroſque morbos, an vero ad alterutrum conducatur. Malaienſes enim, quum pauca habeant verba, multos ſub uno nomine comprehendunt morbos.

Radices hæc a craſſis depurata fibrillis ſaccharo condiri quoque poſſunt, & inter maſticandum granulofæ ſunt. Hæc radices cum *Pinanga maſticata*, ad tuſſim convulſivam etiam adhibentur.

In de regenmaanden vergaat dit kruid meeft, maar in November begint het jonge ſcheutjes met hoopen voor den dag te brengen. Ik heb dit kruid in 't eerſte voor een *Filix* aangezien, te meer alzo den ſinaak uit den zoeten ook wat *Varenagtig* is, maar daar na de airen voort komende, heeft myn noodzakelyk doen beſluiten, dat het een groote zoorte van *Ophiogloſſum* is, dog met de *Osmunda* of *Filix aquatica* gemeenſchap hebbende.

Naam. In 't Latyn *Ophiogloſſum laciniatum*; in 't Maleits *Ribu ribu*; by de *Amboineſen* en *Malyers* is 't bekend met den naam van *Sajor manis*, of *Olus dulce*. In 't *Amboinees* het *Utta niwel*, of in 't *Maleits* *Sajor calappa*, medevan de zoete ſmaak. Zommigen noemen het *abufief* *Tacca* het kleine, meenende dat het een zoorte van *Tacca* zy, want daar is in der daad een kleine zoorte van *Tacca*, die aan de bladeren met dit kruid wel overeen komt, maar zy behoorden deze naam uit te roejen, want veele daar door bedroogen werden, nemende de gemeene kleine *Tacca*, 't welk een beet ſcherp bytend kruid is, voor dit *Ophiogloſſon*, 't welk zoet en laf is.

Plaats. Het waſt in lage gronden omtrent de randen van een ligt bos, of onder ander ligt kreupelbos, daar een vogti e kleigrond is, ook omtrent de drooge kanten van een *Sagoebos*, dog is weinig te vinden, en daar 't is, vindt men 't altyd by malkander. Op *Java* waſt het veel hooger en weelderiger, twee en drie voeten hoog, en den ſtengel een vinger dik, en aldaar ook in de vlakke velden, daar het *Snygras* wat ydel ſtaat. In de booven verplant, werd het ook grooter, gewinnende een cirkel van vyftien ſnibbelen, die agter nog al eenige aanhangzels hebben, en ten deelen over malkander liggen, zoo dra den ouden ſteel vergaat, heeft men altyd nieuwe in de plaats, en het is een cierlyke plant, die waardig is in de tuinen gezet te werden.

Gebruik. Het is een vogtig en verkoelend kruid, den buik wat ſlibberig makende. De malze ſteelen met de jonge bladeren, en eerſte airen werden afgeſneeden, en tot moeskruid gebruikt, zoo wel als 't voorgaande *Ophiogloſſon*, en men moet ze zagtjes koken, op dat ze niet ſlymerig werden. De jonge ſteelen in warm water een weinig opgekookt, laten zig ook toebereiden, en eeten als *Spargies*. In de *Medicynen* werd het met *Ubi polypoides* voor een toegeëigent middel geagt, voor een zekere ziekte des buiks en ingewands by de *Malyers* *Sackit gorito*, dat is zoo ik giſſe *Polypum inteſtinorum* genaamt.

Hier toe nemen ze de wortel van dit gewas met de wortelen van het *Oebium Polypoides nigrum*, koken ze t'zamen in water, en drinken dat, eeten ook de gedroogde wortelen met *Siri pinang*, die niet onlieffelyk zyn, en kort afknappen als koekjes, waar door den *Polypus* ſmelten zal.

Maar dewyl ze onder den voorscbreeven naam ook verſtaan *Molam uteri in feminis*, zoo ſtaat nog te onderzoeken, of het tot beide ziekten of alleen tot eene dienſtig zy, want de *Malyers* arm van woorden zynde, veelderlei ziekten met eenen naam noemen.

Gemelde wortelen van de dikke vazeligen gezuiverd, laten zig ook conſyten, en vallen brokkelig in 't eeten. Deze wortelen met *Pinang* gekaauwt, werden ook gebruikt tegens de kinkboeſt.

